

Ксенофонтова Амгалена Ивановна

учитель начальных классов

МБОУ «Техтюрская СОШ им. А.Д. Широких»

МР «Хангаласский улус»

Тема : Алын кылаас үөрэнээччилэрин аабыга көбүлүүр ньымалар

Иһинээбитэ

Кириитэ.....3

1 баһа. Аабыга уһуйуу олуктара

1.1. Улуу педагогтар аабыга чинчийэр үлэлэрэ.....4

1.2. Литература аабыга биридимиэт суолтата.....5

1.3. Аабы көрүннэрэ.....7

2 баһа. Аабааччыны иитии – учуутал сүрүн сыала-соруга

2.1. Аабыны сайыннарга ньымалар.....9

2.2. Аабыга көбүлүүр үлэ көрүннэрэ.....10

2.3. Дьиз кэргэннэ оҕо аабар усуллубуйатын тэрийии.....12

2.4. Төрөппүттэргэ ыйытынньык ыытыы.....14

Түмүгэ.....16

Туһаныллыбыт литература.....18.

Кириитэ

Кинигэ- билии төрдө. Үчүгэй кинигэ – истин иитээччи, үчүгэйгэ үөрэтээччи, чугас доѳор буоларын оѳо өйдүөхтээх.

Аныгы олох тэтимэ олус түргэнник сайдар. Интернет, смартфон, телевидение баһылыыр кэмигэр ааѳыга интэриэс намтааһына бэлиэтэнэр.

Алын кылаастарга хас биирдии оѳону өйдөөн ааѳарга үөрэтии биир сыты кыһалѳа буолар. Ол инниттэн оѳо сөбүлээн, интэриэһиргээн ааѳар усулуобуйатын тэрийиэхтээхпит.

Эдэр ааѳааччы тус бэйэтин эйгэтин байытынар, олоѳу, тулалыыр эйгэни сөпкө сыаналыыр, билэр сыалтан кинигэѳэ, ааѳыга интэриэһин сүтэрбэтин туһугар учуутал ааѳыга көбүлүүр араас ньымалары туттара ирдэнэр.

Үлэ сыала: Алын кылаас үөрэнээччилэрин ааѳарга тапталы, интэриэһи иитии усулуобуйаларын тэрийии.

Соруктар:

1. Ааѳы туһунан улуу педагогтар этиилэрин үөрэтии;
2. Уруокка уонна уруок таһынан ааѳыга араас ньымалары үөрэтэн, үлэѳэ сөптөөѳу туһаны;
3. Дьииэ кэргэнинэн ааѳыны көбүлээһин

Чинчийии ньымалара: психолого-педагогическай литератураны ырытыы, ыйытынньык ыытыы, кэтээн көрүү

1 баһа. Ааѳыга уһуйуу олуктара

1.1. Улуу педагогтар ааѳыга чинчийэр үлэлэрэ

Учуутал оѳону ааѳарга үөрэтэригэр үчүгэйдик психологияны, ааѳы методикатын билэрэ ирдэнэр.

Научнай литератураны үөрэтии уонна ырытыы түмүгэр ааѳы боппуруоһугар элбэх учуонай үлэлэригэр тирэѳирэбит. «Чтение как процесс»

диэн теорияға олоѳураллар Д.Б. Эльконин, Т.Г. Галактионова, Е.И. Казакова үлэлэрэ. «Чтение как деятельность» Н.Л. Гончарова, М.И. Оморокова, З.И. Романовская, Н.Н. Светловская.

Бастакынан ааѳы методикатыгар улахан уларытыыны киллэрбит киһинэн К.Д.Ушинский буолар. Кини научнай, уус-уран айымньылары ааѳыга араас ньымалары сүбэлиирэ. Үөрэтиигэ ааѳар уонна көрдөрөр тэрили туһанары сүрүн принцибинэн ааѳара. Кини аахпыты ырытыыга, айылѳага олох көстүүтүн кэтээн көрүүгэ улахан болѳомтотун уурбута. [4, с.87]

Өйдөөн ааѳы методикатыгар Д.И.Тихомиров элбэх сүбэтин мунньан чопчу ыйыылары биэрбитэ. Логической толкуйдааһын сайдыыта улахан оруоллааѳын бэлиэтиирэ. Этиини, айымньы чаастарын, былааны, хатылыыр, чинэтэр үлэлэри суолталааѳынан ааѳара. [4, с.88]

Давыдов В.В. теориятыгар олоѳурбут М.И. Оморокова ааѳы концепциятыгар суруйар: «чтение понимается как вид речевой деятельности, обладающей структурными элементами, присущими учебной деятельности (учебная задача, цель, мотив, действия, самоконтроль)» [7, с.4].

Ааѳы методикатыгар болѳомто сүрүннээн айымньыны ааѳыга, ырытыыга, словарнай үлэѳэ, оѳо үлэтигэр, хатылааһынга, билиини бэрэбиэркэѳэ ууруллар.

Биллиилээх психолог Р.С.Немов «Источники умственного развития детей младшего школьного возраста и причины их неуспеваемости» үлэтигэр, кыраны быстах ааѳы оѳо психикатын сайдыытыгар аѳыйаѳы биэрэрин бэлиэтиир. Маннайгы кылаастан саѳалаан араас справочниктарынан туһанарга үөрэтэри сүбэлиир. Саатар аѳыйах мүнүүтэ, ол гынан баран хайаан да күн аайы, оѳо ааѳарын ирдиир ордук диир. Кыра кылаас оѳолоро ааѳыга ыарырѳаталларын бу эрэ кэмнэ бопсуохха сөбүн этэр. Ыарырѳатар төрүөттэрэ үөрэѳи ылыныыларын уонна өйдөрүн сайдыытын кытта ситимнээх буоларын бэлиэтиир. [6, с.361]

Н.Н. Светловская бэлиэтиир: «Чтение-общение – это высший (то есть творческий) вид речевой деятельности, опосредованный книгой. Качество

чтения (беглость, правильность, сознательность, выразительность) не оспариваются, но основная задача уроков чтения – воспитать самостоятельного читателя, который, читая, познавая себя, находит в мире книг подходящих собеседников» [11, с. 6]

Оџо ааџарыгар ыарырџатар буоллаџына тѳрүөтүн булар улахан суолталаах. Психическэй, эт-хаан өттүнэн оџо сайдыта араас буолар. Дислексиялаах оџо ааџар кэмигэр мэйии аранатыгар (кора головного мозга) электрическэй активность бытааннык барар. Онно эбии болџомтото мөлтөџө, толкуйдуура эбиллэр. [6, с.3-9]

Сорох үөрэхтээхтэр, оџо лабырџаччы ааџарыгар тылы сэрэйэн ситэрэрин (прогнозирование читаемого) бэлиэтииллэр. Ол иһин тылы, этиини сөпкө ситэрэргэ, уларытарга соруудахтары сүбэлииллэр. [16, с.88]

Ааџых иннинэ оџону бэлэмнэниэхтээх. Уруок саџаланыыта ааџых иннинэ бастаан тыынар, артикуляционной гимнастика ыытар ордук. Оџо санарар аппаратын бэлэмниибит. Онтон сыһыната суох сүһүөхтэри, тыллары, этиилэри үтүктүү, чабырџах киириэхтэрин сөп (истэр аппарат). Салгыы буукубалары, сүһүөхтэри, тыллары ааџан майгыннаһар эбэтэр уратылаһар өрүттэрин булууга эрчиллиилэр (көрөр аппарат).

Оџо хайдах үөрэхтээх, билиигэ баџалаах киһи буола улаатара ааџарга тапталы, интэриэһи иитииттэн улахан тутулуктаах. Элбэхтик кинигэни ааџар оџо тыла-өһө баай, билэрэ-көрөрө киэн, үөрэџэр ситиһиилээх буолар. Оџо А-тан саџалаан ааџарга үөрэниэџиттэн улахан эппиэтинэс алын кылаас учууталыгар сүктэриллэр.

1.2. Литература ааџыыта биридимииэт суолтата

Бастакы сүһүөх оскуолаџа литература ааџыыта – сүрүн биридимииэттэртэн биирдэстэрэ. Ааџыы уруогар учуутал иннигэр икки улахан сорул турар: уус-уран айымньыны үөрэтии уонна тылы сайыннарыы курдук икки хайысханы тутуһар.

Биридимизт оџо ааџар үөрүйэбин, тылынан уонна суругунан сагатын сайыннараар сүрүн оруоллаах. Оџоџо ааџар уонна тизкини кытта үлэлиир үөрүйэх инмит эрэ буоллаџына, кини атын биридимизттэргэ ситиһиилээхтик үөрэнэр кыаџы ылар.

Литература ааџыта суолтата улахан:

- ааџы эйгэтигэр киллэрэр,
- кинигэџэ интэриэһи үөскэтэр,
- ааџар баџаны олохсутар,
- ситимнээх саганы сайыннараар,
- тыл саппааһын байытар;
- оџо сааһыгар сөптөөх өйү-санааны инэрэр,
- айар дьоџуру сайыннараар,
- толкуйдуур дьоџурун сайыннараар;
- айымньы нөнүө үтүө майгыны - сигилини иитэр;
- оџо бэйэтэ сайдар, дьону кытта бодоруһар кыаџын олохсутар.[8]

Ааџы оџо лиичинэс быһыытынан сайдарыгар, тулалыыр эйгэтин өйүнэн-сүрэбинэн, дууһатынан ылынарыгар суолтата улахан.

Сыалы ситиһэргэ **маннык соруктар тураллар:**

- ааџы араас ньымаларын баһылааһын;
 - тизкини кытта үлэ сүрүн сатабылларын иңэри;
 - наадалаах литератураны булан туһаны;
 - ааџыга интэриэһи үөскэтэн, кинигэџэ тапталы иңэри;
 - айан кэпсиир уонна суруйар үөрүйэхтэри сайыннары;
 - норуот тылынан уонна уус-уран айымньытын духуобунай ис номоџун нөнүө изиини уһугуннаран, олох араас көстүүтүгэр сиэрдээх сыһыаны үөскэти;
 - уус – уран айымньы тылыгар болџомтолоох буолууну ситиһи;
- төрөөбүт уонна араас омук литературатын араара өйдөөн, ол нөнүө норуоттар доџордуу сыһаннарын олохсутуу.

оџо уус-уран айымньы нөнүө сиэр-майгы туһунан өйдөбүлэ кэниир [8]

Тустаах үөрэх биридимизэтин үөрэтии түмүгэ

1. Уус-уран айымньы омок уонна аан дойду култуурата, сизэр-майгы сыаннастара буоларын уонна баар үгэстэр харыстаныахтаахтарын, кэлэр көлүөнэбэ тиэрдиллиэхтээхтэрин өйдүүр.

2. Кинигэ - киһи аймах култууратын ураты сыаннаһа буоларын өйдөөн, сизэрдээх сыһыаны олохсутар.

3. Уус-уран айымньы тыл искусствота диэн өйдүүр, харыстабыллаахтык сыһыаннаһар.

4. Саха сириг уонна Россия элбэх ахсааннаах норуоттарын уус-уран литератураларын духуобунай уонна сизэргэ-майгыга сыаннастарын өйдүүр.

5. Сайдыылаах, үөрэх бары биридимизигэр ситиһиилээх буоларга тиһиктээх аабы суолтатын өйдүүр; аан дойду, Россия историятын уонна култууратын, үтүө уонна мөкү сыһыан, сизэр-майгы туһунан бастакы өйдөбүллээх.

6. Аабы суолтатын, араас көрүнгөх тиэкис (билиһиннэрэр, үөрэтэр, талар, көрдүүр, чинчийэр) уратытын уонна ис хоһоонун өйдүүр, дьүүллэһиитигэр кыттар.

7. Таска уонна искэ аабы техникатын баһылааһын, аахпыты араастаан уларытыы, уус-уран, научнай-популярнай уонна үөрэтэр тиэкистэри ырытарга судургу литературоведческой өйдөбүллэри туһаны салгы аабааччы тылын-өһүн сайдытыгар суолталаабын өйдүүр.

8. Бэйэ аабарыгар сөптөөх кинигэни талары сатыыр, тиэмэнэн, алпаабытынан каталогтары уонна сүбэлиир испиһэги туһанар, бэйэ ситиһиитин, кыабын сыаналанар, тупсарынар, эбии дьарыктанарга, информация хомуйарга ыйар-кэрдэр матырыйаалынан таба туһанар.

1.3. Аабы көрүнгө

Кыра саастаах оҕону аабааччы буоларга уһуйуу, иитии элбэх сыл устата чочулар, хас да кэрдиистээх ыарахан сорул буолар. Кинини үчүгэйдик аабар,

аабарын сөбүлүүр диэн сыаналааһын, аабыы техникатын баһылаабыта уонна аахпытын өйдөөбүтэ холбуу этиллэр. Бу аабыы бастакы сатабыла, кэлин кылааһы тахсан истэбин аайы сайдан, уустугуран иһэр.

Аабыы хас биирдии киһи олоҕор сүрүн миэстэни ылар саарбаҕа суох. Күннээби олоххо аабыы хас хардыбыт аайы ирдэнэр. Аспытын-танаспытын талартан саҕалаан, үөрэххэ-үлэҕэ аахпакка табыллыбаппыт.

Аабыы көрүннэрэ:

1. Табатык аабыы

Тылы, этиини уонна тиэкиһи буукубалаабакка уонна сүһүөхтээбэккэ таба аабыы. Сүһүөбүнэн аабыыттан сыыйа бүтүн тылынан өйдөөн аабыы.

2. Тэтимнээхтик, тургэнник аабыы

Алын кылаастарга оҕо ааҕарыгар бириэмэнэн – мүнүүтэҕэ аахтарыы көнүллэммэт. Тиэкиһи бүтүннүүтүн ааҕан баран кэпсээбитигэр, сыһаларыгар, темпэтигэр эрэ болҕомто ууруллар.

Маннайгы кылааска букатын сыана туруоруллубат. Онон оҕобут ааҕарын сатаан бэйэтэ сыаналамMAT, тэннэмMэт. Сатаан аахпатаҕына санаата түһүн, устунан ааҕар баҕата сүтүн сөп.

Маннайгы кылааска сүһүөхтээн аабыыттан сыыйа бүтүн тылынан аабыыга көһөр.

Сылтан сыл аайы ааҕар айымньы кээмэйэ элбиир. Оҕо бытааннык ааҕар буоллаҕына, тиэкиһи ааҕарыгар элбэх бириэмэтин сүтэрэр, айымньы ис хоһоонун өйдөөбөт. Тиэкис ис хоһоонун өйдүүр туһугар кылаастан кылааска аабыы тэтимин түргэтэтии соруҕа турар. Аабыы түргэнэ мүнүүтэҕэ үөрэнээччи хас тылы ааҕарынан сыаналанар.

3. Хоһоонноохтук аабыы

Үөрэнээччи сурук бэлиэлэрин (точка, запятой, ыйытыы, күүһүрдүү) интонацияларын баһылаан ааҕарын хоһоонноохтук аабыы диэн ааттанар. Хоһоонноохтук аабыы - ааҕаачыны уонна истээччини сибээстиир звено. Ааҕар текси өйдөөһүннэ олобуран, хоһоонноохтук аабыы сайдар.

Тиэкиһи сөпкө, өйдөөн (сыһа аахпытын бэйэтэ кеннөрөн) таска доргуччу ааҕар. Туочукаҕа, соппутуойга тохтоон, тыын ылар, куолаһын уларытар. Ыйыты, соруйуу, күүһүрдүү этии интонациятын тутуһар. Оруолунан үллэстэн ааҕар.

Дьобуус тиэкиһи хоһоонноохтук ааҕы: таба санарыы уонна интонация нуорматын тутуһуу; ааҕы соругун өйдөөһүн, ааҕар айымньыга сыһыаны көрдөрүүгэ интонацияны тутуһуу, санарыы уонна бодоруһуу соругар сөп түбэһиннэрэн ааҕы тэтимин түргэтэтии эбэтэр бытаарды.

4. Өйдөөн ааҕы

Айымньы тиэмэтин, ис хоһоонун, сүрүн санаатын өйдөөн ааҕы. Аахпыт тиэкиһи өйдүүргэ ис хоһоонун ыйытыларга хоруйдаан эппиэттиир.

“Өйдөөн ааҕы” диэн өйдөбүлэ сүрдээх киэн. Сүһүөхтэн тылы таһаарыыттан саҕалаан, тиэкиһи ааҕы эрэ буолбакка, геройу, түгэни ойуулаан көрөн чугас ылыныы, өйдөөн ааҕы буолар. Үөрэнээччи айымньы дьоруойдарыгар бэйэтин сыһыанын быһаарар, суруйааччы уонна айымньы туһунан санаатын этэн, сыһыанын көрдөрөр.

Оҕону үчүгэйдик ааҕар диэн сыаналааһын ааҕы техникатын баһылаабыта уонна аахпытын өйдөөбүтэ холбуу этиллэр. Ааҕы бары көрүнгүнүн билсиспит, ааҕы дьобурун баһылаабыт оҕо ситиһиилээхтик үөрэнэригэр бигэ тирэхтэнэр.

2 баһа. Ааҕааччыны иитии – учуутал сүрүн сыала-соруга

2.1. Ааҕыны сайыннараҕа ньымалар

Александр Сергеевич Пушкин «Ааҕы – бу бастыҥ үөрэх» («Чтение – вот лучшее учение») диэн бэлиэтээн аһарбыттаах,

Ааҕааччыны иитии – учуутал сүрүн сыала-соруга. Учуутал сыалынан буолар:

- алын кылааска оҕо кыаҕын туһанан, ааҕыга тиһиги быспакка эрчийии, туһалаах сатабылы, үйэлээх үөрүүэҕи чинник ингэри,

- ааџар баџаны үөскэтии,
- билии сайдыы төрдүн, төрүөтүн олохсутуу,
- салгыы ситиһиилээхтик үөрэнэригэр олук ууруу.

Ол иһин уруктарга эбии эрчилиилэри, оонньуу-соруудахтары туһанабын:

- литературнай бырааһынньык: «Букубаар бырааһынньыга», «Остуоруйаҥа ыалдьыттааһын», «Кинигэ бырааһынньыга»;
- литературнай оонньуу «Дьиктилээх хонуу», «Дьоллоох түгэн», «Өркөн өй» «Толкуйдаа. Оонньоо. Кыай»;
- күрэх: «Мин сатаан ааџабын», «Бастын ааџааччы», «Ааџар дьиэ кэргэн» «Аман өс» у.д.а.;
- викторина «Ойуур оскуолата», «Остуоруйа дойдутугар» у.д.а.;
- олимпиада у.д.а.

Ааџыыны сайыннараарга урукка мин манньык ньымалары туттабын:

1) Урукка ааџыы араас ньымаларын туһаныы: урук саџаланыыта 5 мүнүүтэлээх ааџыы, хорунаа, таска, оруолларынаа, сыабынаа, талан ааџыы.

2) «Ааџааччы дневнигин» толотторуу.

Үөрэнээччи хас аахпыт айымньытын аайы бэчээт туруоруу. Нэдиэлэ бүтэнигэр түмүктэри таһаарыы. Кыайыылаахтар бириистэринэн наџараадаланаллар.

3). Ааџыыны бэрэбиэркэлиир таблица.

Ааџыы үөрүйэхтэрин бэрэбиэркэлээһини интэриэһинэйдик тэрийии. Бастын ааџааччы ракетаџа олорор, ол аата кини аата ракета ойуутугар суруллар. Мөлтөхтүк ааџар үөрэнээччи черепахаџа олорсор.

4). Аахпыты толору өйдүүргэ тиэкискэ аат толкуйдааһын, кэпсээни ситэрии, ыйытыы толкуйдааһын.

5). Айымньы ис хоһоонунан сөп түбэхэр ох тыллары, өс хоһооннору, иллюстрация талыы.

6). Таайбараннары таайыы.

7) Литературнай викториналар «Бу ханнык айымньыный?», «Айымньы ааптара кимий?», «Айымньы дьоруойун таай» уо.д.а.

8). Инсценировка туруоруу.

С. Маршак «Үүтээн», «Куоска, бөтүүк уонна саһыл» (нуучча остуоруйата), Л. Толстой «Саһыл уонна куртуйах» кылаас иннигэр оонньоон көрүү.

Оҕо айымньыны өйдүүр дьобура сайдарыгар айымньыны оонньоон көрдөрөрө, онно кыттары улахан оруоллаабын бырагыраама учуоттуур.

9) Уруогу бэйэтин эмиэ интэриэһинэй форманан ытыахха сөп: оонньуу-уруок, остуоруйа-уруок, айар уруок, викторина- уруок, айан-уруок уо.д.а. Оҕо интэриэһиргээн аахтабына айымньы ис хоһоонун толору өйдүүрү саарбаҕа суох.

10). Айымньы ис хоһоонунан иллюстрация оҥоруу, «Мин сөбүлүүр остуоруйам», «Мин сөбүлүүр дьоруойум» уруһуйдааһын.

11). Тизис ыһыллыбыт этиилэрин сааһылааһын. Тыллара букуллубут этиилэри сааһылааһын.

Онон, учуутал үлэтигэр туһанар ньымалара ааҕарга тапталы, интэриэһи иитиигэ улахан оруоллаахтар.

2.2. Аабыыга көбүлүүр үлэ көрүҥнэрэ

Учуутал сөптөөх, табыгастаах **үлэ араас көрүҥнэрин** туһанара, үлэ ситиһиилээх буоларыгар тиэрдэр.

Аабыыга көбүлүүр үлэ көрүҥнэрин ытыабын:

а) Алын кылаастар кабинеттарыгар библиотекатын тэрийии.

Саастарынан көрөн сөптөөх кинигэлэри ааҕалларыгар, уруокка туһанарга муннабын. Остуоруйалар, оҕо суруйааччыларын кинигэлэрэ, сериялар, атластар, справочниктар, өйү сайыннарар оонньуулаах, соруудахтаах кинигэлэр ордук оҕо интэриэһин тардаллар.

б) Оҕо хаһыаттарын, сурунаалларын “Кэскили”, “Оҕо-оҕо эрдэххэ”, “Чуораанчыгы”, “Дисней для малышей”, “Винни-Пух” уо.д.а. хас биирдии дьыэ кэргэн суруйтарарарын көбүлээһин.

в) Уруок кэмигэр араас презентациялары туһанабын. Суруйааччылар оҕо саастарын, айымньыларын кэпсээн интэриэһи тардыы.

Кинигэбэ, чуолаан айымньыга, суруйааччыга интэриэһи үөскэтэргэ презентация, электроннай кинигэлэр оруоллара улахана саарбаҕа суох.

г) Кылаас, оскуола иһинэн ыытыллар күрэхтэргэ, викториналарга, олимпиадаларга кытталларыгар усулуобуйа тэрийии.

д) Оҕолор айар үлэлэрин улуус, республика хаһыаттарыгар, сурунаалларыгар бэчээттэтии.

е) «Оҕо кинигэтин нэдиэлэтигэр» кыттыыны тэрийии.
«Ааҕы күнэ» Саха сиригэр президентэ В.А. Штыров 2005 сыл сэтинньи 22 күнүнээ5и №01-22/1657 бирикээһинэн, Үөрэх министерствота өйөөһүнүнэн сэтинньи 26 күнүн үөрэх тэрилтэлэригэр «Ааҕы күнүнэн» биллэрбитэ.

ж) Кинигэ быыстапкаларын тэрийии «Суруйааччылар –оҕолорго», “Оҕо кинигэтин дьоруойдара” уо.д.а.

з) Оҕо ааҕарыгар ыарырҕатар биричиинэлэрин булуу, ону туоратарга тиһиктээх үлэ ыытыы.

и) Библиотеканы кытта утумнаах үлэни тэрийии.

Оҕо бэйэ ааҕарыгар сөптөөх кинигэни таларга үөрэнэр. Айымньы авторун аатын өйдүүр. Үчүгэй айымньы, суруйааччы диэн өйдөбүл үөскүүр. Библиотекаҕа сылдьар бэрээдэги тутуһар. Үөрэнээччи бэйэтэ библиотекаҕа сылдьара, иллэн кэмигэр билиитин ханатынара учуутал үлэтин биир үтүө түмүгэ, төрөппүт киэн туттуута буолар.

к). Айар үлэ умсулҕаныгар сыһыарыы.

Аахпыт айымньыга маарыннатан уруһуйдаах остуоруйаны уонна кэпсээни айыы; учуутал көмөтүнэн остуоруйа сюжетын сайыннаран атын варианты толкуйдааһын.

Литературнай айымнын тизкинин уларыты: оруолунан аабы; хооонноохтук аабы, тылынан ойуулааһын, ыһыллыбыт тизкини сааһылааһынна араас ньыманы туһаны; өйтөн айыылаах аахпыттан суруйуу, уус-уран айымныга, хуудоһунньук хартыынатыгар, айымнынан ойуулар серияларыгар эбэтэр тус уопукка олоһуран бэйэ тизкинин айыы.

Оһолор айбыт үлэлэрин, уруһуйдарын бири да бырахпакка тигэн иһэбит. Тизмэлэринэн тутта кыра кинигэ онорон мунһабыт.

л) Чинчийэр, проектыр үлэнэн сайыннары.

Чинчийэр үлэнэн дыарыктанар түгэнигэр, ылбыт билиитэ, кинигэнэн сатаан үлэлиирэ улахан көмө буолар. Научнай-чинчийэр үлэ элбэх литература үөрэтиитэ суох табыллыбат. Биир чинчийэр үлэһэ алын кылаастарга ортотунан 5-7, кыахтаах оһоһо оннооһор элбэх, литература туһаныллар. Үөрэтэр уонна научнай-биллэрэр тизкистэн информацияны була үөрэнэр.

Онон, учуутал үлэтигэр араас ньымалары боруобалаан, туһалааһын талан туһанара биһиги оһолорбут ситиһиилээх буолалларыгар олук буолар.

2.3. Дьиз кэргэннэ оһо ааһар усулуобуйатын тэрийии

Оһо ааһар дьоһурун сайыннарыга төрөппүт оруола улахан.

Оһо оскуолаһа эрэ кэллэһинэ ааһар буоллаһына улахан итэһэс буолар. Бастакы учарат дьиз кэргэннэ ийэ-аһа, эбээ-эһээ, эдьий-убай ааһаллара үтүө холобур буолар.

Үчүгэйдик ааһарга элбэхтик ааһар туһалаах. Ол инниттэн төрөппүттэри кытта утумнаахтык үлэлиир наада.

Кинигэ дьайыта сүрдээх күүстээх. Онон оһолорбут иллэн кэмнэригэр тугу, төһө ааһалларын хонтуруоллуурбут наадалаах. Учуутал үлэтин биир сүрүн хайысхатынан төрөппүтү кытта үлэ буолар.

Хомойуох иһин, сорох эдэр дьиз кэргэн оһоһо кинигэ ылары наадалааһыннан аахпат, библиотека тэриммэт түгэnnэрэ баар буолуон сөп. Интернеттэн наадалаах информацияны булаллара кинилэргэ табыгастаах, бириэмэни ылбат курдук.

Сорох төрөппүттэр оџо куруук ааџа сырыттаџына сайдарын умналлар. Ардыгар мөнгөн-этэн аахтаран төттөрү хартыына эмиэ тахсан кэлиэн сөп. Оннук түгэnnэргэ памяткалары туһанар көдүүстээх буолар.

Үгүс төрөппүт оџото төһө өр ааџахтааџын, сааһыгар ханнык кинигэ сөп түбэхэрин, оџо суруйааччыларын үчүгэйдик билбэттэр. Ону туоратар инниттэн, төрөппүтү үөрэхтээһиннэ төһө кыалларынан элбэх сүбэ-ама биэрэбин, көмө матырыйаалы түнэтэбин, анкета ыытабын.

Ордук элбэх ойуулаах кинигэ интэриэһи тардар, ойуулаах тылдыттары туһаныы, таабырыннары, ребустары таайыы туһалаах.

“Ааџар дьизэ кэргэн” күрэџи кылааспыт иһинэн тэрийэн ыытабыт. Төрөппүт оџотугар холобур буолар биир түгэнэ көстөр. Манна библиотека үлэһитин кыттыһыннарап ордук.

Сорудахтарын төһө кыалларынан интэриэһинэй, айар үлэтэ элбэх гына сатыыбыт. 5 түһүмэх түмүгүнэн кыайыылаах быһаарыллар. Ону таһынан, дьизэ кэргэнинэн уларсыбыт кинигэлэрин суумалаан “Саамай элбэх кинигэни аахпыт дьизэ кэргэн” номинация аныыбыт.

Дьизэ кэргэнинэн араас таһымнаах викториналарга кытталларын көбүлүүбүн. Төрөппүттэр ыытыллар тэрээһиннэргэ куруук көхтөөхтүк кытталлар.

2.4. Төрөппүттэргэ ыйытынньык ыытыы

Кылаас төрөппүттэригэр ыйытынньык ыыттым. Ыйытыыларга эппиэттээһиннэ төрөппүт барыта кытынна.

Ыйытынньык сыала: Дьизэ кэргэннэ оџо ааџыытыгар төһө болџомто уурулларын быһаарыы.

Ыйытыылар:

1.Дьизэџэ библиотекалааххыт дуо?

Баар – 18, суох – 2

2.Оџо кинигэтэ онтон хас бырыһыанын ыларый?

10-20 %– 5, 40-60% – 4, 80-90% – 10, 100% – 1

3.Ханник оџо сурунаалларыгар, хаһыаттарыгар суруйтардыгыт?

Кэскил - 13, Чуораанчык - 5, Хатан - 4, Оџо-оџо эрдэххэ - 1,
суруйтарбатыбыт (атыылаһабыт) – 2.

4.Оџоџут бэйэтэ ааџар дуо?

Ааџар - 20, суох -0.

5.Ааџарыгар төһө бириэмэ ыытарый?

10-20 мүнүүтэ-15, чаас анара - 3, чаас - 1, билбэппин – 1.

Ыйытынньык түмүгэ көрдөрүнэн манник түмүктэргэ кэлэбит:

- Дьиз кэргэннэ үгүстэригэр библиотека баар эбит;
- Сорох ыалга кыра анара, сороххо улахан анара оџо кинигэтэ;
- 1 ыалтан ураты бары оџоџо анаан сурунаал, хаһыат суруйтарбыттар;
- Оџолор бэйэлэрэ ааџар буолбуттар;
- Улахан анардарыгар маннайгы кылаас оџотугар сөптөөх бириэмэ

ааџыга бэриллэр.

Оџо дьизџэ ааџар усулуобуйатын төрөппүттэр син тэрийбиттэр, оџо ааџарыгар болџомто уураллар эбит. Ол гынан баран, оџо ааџарынааџар телевизорга, компьютерга олороро уһун.

Оџолор үгүстэрэ остуоруйалары, кыылар туһунан сөбүлээн ааџаллар.

Төрөппүттэргэ ыйытынньык ыытыым түмүгэр, ханник эмэ темаџа сүбэлиэхпин-амалыахпын куруук наада эбит диэн түмүккэ кэлэбин.

Төрөппүттэргэ анаан бэсиэдэ сотору-сотору ыытабын.

Төрөппүттэргэ сүбэлэр:

1. Төрөппүт сөптөөх литературанан хааччыйыахтаах;
2. Төрөппүт оџо ааџар кэмигэр холкутук, ыксаабакка олорон оџо бэйэтин санаатын этэрин, кинигэ ис хоһоонун сиһилии кэпсиирин истиэхтээх.
3. Оџо наһаа сылайбатын курдук дьарыктыахтаах.
- 4.Туох эмэ кыаллыбатаџына тутатына учууталы кытта сүбэлэһиэхтээх.
5. Төрөппүт оџото хайдах ааџарыгар түмүк оностуохтаах.

Онон оскуолаба эрэ буолбакка, дьэ кэргэннэ эмиэ кинигэни оҕобут таптаан ааҕарыгар үөрэтэбит, кыһамныбытын уурабыт.

Учуутал, төрөппүт бииргэ оҕону кыра эрдэбиттэн ааҕарга үөрэттэхпитинэ, кинигэни таптыырга уһуйдахпытына сайдыылаах, дириҥ культуралаах, үрдүк үөрэхтээх, киэн билиилээх киһини иитэн таһаарыахпыт. Онон хас биирдии төрөппүт, учуутал оҕону кыра сааһыттан кинигэни ааҕарга үөрэтэр-иитэр, кинигэлэргэ өбүгэбит хаалларбыт билиитэ-көрүүтэ, өйө түмүллүбүтүн өйдөтөр эбээһинэстээх.

Түмүк

Алын кылаас учуутала оҕону ааҕарга үөрэтэригэр үчүгэйдик психологияны, ааҕы методикатын билэрэ ирдэнэр. Син биир ыарырҕатар оҕо баар буолар. Оннук түгэннэ нейропсихологическай чинчийиини туһанан хаалыы биричиинэтин быһаарар ордук. Ол кэнниттэн ааҕыга сөптөөх методиканы туһаныахха, эбии дьарыктанарга төрөппүттэргэ сүбэ-ама биэриэххэ наада.

Ааҕы методикатыгар көмө матырыйаал олус элбэх. Оҕо интэриэһиргээн аахтабына айымныы ис хоһоонун толору өйдүүрү саарбаҕа суох. Ол иһин уроктарга хайаан да эбии эрчиллиилэри, оонньуу-соруудахтары туһанар көдүүстээх.

Аныгы олох ирдэбилинэн урокка, урок таһынан араас программаларынан элбэх презентация онорон туһанабын.

Төһө да учуутал үлэлэстэр, дьэ оҕо төрөппүт өттүттэн оҕо ааҕарын ирдээбэт, хонтуруоллаабат буоллахтарына, үлэ түмүгү соччото суох буолар. Ону туоратар инниттэн үлэбэр төрөппүттэри, библиотекары кытта ситимнээхтик үлэли сатыыбын. Дьэ элэригэр библиотека тэринэллэригэр, хайдах кинигэ атыылаһалларыгар, хаһыат, сурунаал суруталларыгар сүбэлиибин. Оҕону аахтарарга лекторийдары ыытабын, памяткалары түнэтэбин. Дьэ кэргэнинэн викториналарга, күрэхтэргэ кытталларын

көбүлүүбүн. Библиотекары кытта көмөлөөн “Аафар дьиз кэргэн” күрээбин ыытарбыт ордук көдьүүстээх буолар.

“Аман өс”, аабааччы күрээбэр, чинчийэр үлэлэргэ, проектар күрэхтэригэр ситиһиибит кырата суох. Ол барыта аабы түмүгэ буоларын үөрэнээччилэргэ куруук санатабын.

Оҕолор, төрөппүттэр айбыт үлэлэринэн кыра кинигэ таһааран үлэ түмүгүн тутта көрдөрөр, Оҕолор айбыт хоһооннорун, остуоруйаларын хаһыакка, сурунаалга бэчээттэтэр үлэм биир сонун көстүүтэ буолар.

Ити курдук, оҕону аабааччы гынан иитэн-такайан таһаарарыгар, учуутал үлэтэ олус элбэх ньымалаах, киэн хайысхалаах. Хас биирдии оҕо айылҕата уратытын үөрэтэр, ону үлэбэ туһанар, төрөппүтү кытта үлэни тэрийэр, айар дьоһуру сайыннарар буоллахха, атыннык эттэххэ, оҕо сөбүлээн, интэриэһиргээн аафар усулуобуйатын тэрийдэххэ, үлэбит түмүктээх буолара көстөр.

Учуутал, төрөппүт бииргэ оҕону кыра эрдэбиттэн аафарга үөрэттэхпитинэ, кинигэ аафарга тапталы, интэриэһи иитэр кыахтаахпыт.

Туһаныллыбыт литература:

1. Захарова Л.В., Флегонтова У.М. Литература аабыта: 1 кылааска уерэх кинигэтэ. («Саха оскуолата» систиэмэ) Дьокуускай, Бичик, 2014.
2. Захарова Л.В., Флегонтова У.М.. Бэйэ аабыта. 1 кылааска аабар кинигэ. («Саха оскуолата» систиэмэ) Дьокуускай, Бичик, 2014.
3. Захарова Л.В., Флегонтова У.М.. Ыалынан аабы: 1 кылааска аабар кинигэ. («Саха оскуолата» систиэмэ) Дьокуускай, «Бичик», 2014с.
4. История педагогики в России. Хрестоматия. [электронный ресурс] <https://books.academic.ru/book.nsf>
5. Молдавская Н.Д. Литературное развитие школьников в процессе обучения/Н.Д. Молдавская. – М.: Педагогика, 1976. –224с.
6. Немов Р.С. Источники умственного развития детей младшего школьного возраста и причины их неуспеваемости. М., 2002
7. Оморокова М.И. Совершенствование чтения младших школьников. Методическое пособие для учителя. М.: АРКТИ, 1999. – 160с.
8. Программа "Литература аабыта: 1-4 кылаас» Захарова Л.В., Флегонтова У.М. - Якутск, Бичик, 2013-55 с.
9. Романовская З.И. Чтение и развитие младших школьников –М.: Педагогика, 1982. –128 с.
10. Рыжкова Т.В. Литературное развитие младших школьников: Учебное пособие/ – СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2006. –381 с.
11. Светловская Н.Н., Пиче-Оол, Т.С. Обучение детей чтению / Учеб. пособие для студ. пед. вузов –М.: Академия, 2001. – 288 с.
12. Учим успешному чтению. Рекомендации учителю: пособие для учителей общеобразовательных учреждений/ Т.Г. Галактионова, Е.И. Казакова, М.И. Гринева и др. – М. Просвещение, 2011. –88с.
13. Федеральный государственный образовательный стандарт начального общего образования/ Министерство образования и науки Российской Федерации.–М.: Просвещение, 2010.–31 с.